

ITINERARI PER LA HISTÒRIA DE L'EDIFICI DE LA BIBLIOTECA - MUSEU VÍCTOR BALAGUER

Pere Marsé Ferrer

El contingut de l'article correspon a la conferència que es va pronunciar el 14 de febrer de 2008 a la sala de la Biblioteca Museu Víctor Balaguer amb motiu de la celebració del 124è aniversari de la inauguració de l'edifici.

Aquesta col·laboració tracta de l'origen de l'edifici de la Biblioteca Museu, el mestre d'obres que el va projectar, les ampliacions que ha sofert al llarg de la seva història i el lloc que ocupa en relació amb la història de l'arquitectura nacional i internacional

|13

1. ORIGEN I DESCRIPCIÓ DE L'EDIFICI

La primera imatge publicada de l'edifici de la Biblioteca - Museu és el gravat que s'edita en el llibret titulat *Reseña de los festejos celebrados en Villanueva y Geltrú con motivo de la inauguración del ferrocarril el 1882*, any de la col·locació de la primera pedra. L'historiador Josep Coroleu Ynglada, en aquesta publicació, descriu detalladament com serà la futura construcció i fa la crònica de l'acte simbòlic de l'inici de la seva construcció amb la col·locació de la primera pedra, el primer dia de l'any 1882. Descriu com Emília Samà Torrents insereix l'acta protocol·lària, signada per les autoritats presents, en un cilindre de vidre conjuntament amb algunes monedes, un exemplar del Diari de Vilanova i una medalla



commemorativa del Ferrocarril, i l'encasta dins una pedra que va ser davallada a un forat fet en el terreny, expressament per a l'ocasió.

La crònica s'il·lustra amb el gravat esmentat que, per la fidelitat en que reproduïx els detalls arquitectònics, fan suposar que prové de la mateixa carpeta del projecte original del mestre d'obres Jeroni Granell Mundet que dissenyà l'edifici. Al peu del gravat es pot llegir un text en lletres majúscules que diu: BIBLIOTECA - POPULAR - BALAGUER. Hem d'assenyalar que, en el fris del pòrtic d'entrada de la imatge que ens ofereix el gravat, no hi consta el lema de



la Institució Balagueriana, *SURGE ET AMBULA*, sinó solament un rètol amb el mot BIBLIOTECA.

Coroleu continua el reportatge descrivint l'emplaçament de l'edifici al mig mateix d'una illa de l'eixample Gumà, rodejat de jardins i d'una tanca de ferro, exposant el projecte com si en realitat ja estès edificat. L'historiador i periodista Josep Coroleu comenta textualment: *La Biblioteca Balaguer consta de dues parts: la pública i la privada. La part pública la conforma un pòrtic i una peça central circular que constitueix el vestíbul, coberta amb una cúpula decorada amb pintures. Quatre portes s'obren en aquesta peça circular: la de l'entrada a l'edifici, la de la dreta que dona accés a la biblioteca, la de l'esquerra que comunica amb el museu, i la del front que dona pas a l'habitació del bibliotecari, és a dir la part privada de l'edifici. Aquesta part privada de l'edifici és una casa de dues plantes amb jardins laterals amb la façana principal de la qual té accés pel carrer de la Unió. De manera que l'edifici, si bé té comunicació directa amb la biblioteca, està de tal forma construït i situat, que és completament independent.*

Josep Coroleu segueix amb la descripció de l'edifici detallant les seves mesures bàsiques: *l'extensió de la façana de la Biblioteca Balaguer és de 55 metres, i tant la sala de la biblioteca com la del museu estan disposades de manera que si les necessitats de la població ho exigissin es podrien perllongar estenent-se per jardí per ambdós costats. Les proporcions de la sala són amplies, atès que tenen cada una 20 metres de llarg, 10 d'amplada i 8 d'altura, amb els respectius armaris, llibreries i prestatges destinats a l'ús de cada sala. El cos central de la façana acaba amb una cúpula sostinguda per un templet, l'altura del qual és de 23 metres. I al mig del templet central es col·locarà el bust del Sr. Balaguer, de l'escultor italià Carlo Nicoli.*

Coroleu argumenta, intentant justificar l'estil historicista de l'edifici, que aquest participa de

dos estils combinats: l'egipci i el grec, i, afegeix, que la copia de monuments antics no pressuposa que les edificacions que se'n deriven hagin ser inadequades al seu destí i a la nostra civilització.

A continuació esmenta els atuells que haurà de contenir l'edifici, enumerant la col·lecció de llibres, els manuscrits, les obres d'art i objectes diversos. Acaba la descripció dient que l'edifici de la Biblioteca - Museu, un cop finalitzat, restarà per a l'entreteniment i l'ensenyament de tot el veïnat de Vilanova i la Geltrú.

La voluntat de Víctor Balaguer de fundar la Biblioteca - Museu per a la ciutat de Vilanova i la Geltrú venia de lluny i amb la voluntat que la seva presència transcendís més enllà de l'àmbit local. Montserrat Comas Güell, en el seu llibre *La Biblioteca Museu Balaguer, un projecte nacional català*, esmenta que en contra del que s'ha escrit, Balaguer va decidir la construcció abans d'enviudar. S'ha escrit que va decidir la construcció de l'edifici just després de la mort de la seva esposa Manuela Carbonell Català, al juny de 1881, mentre descansava a la finca de Solicrup o a la casa dels Samà del carrer Major. El cert és que en la seva correspondència datada en anys anteriors ja va manifestar la seva intenció d'edificar l'equipament per a tota la ciutadania.

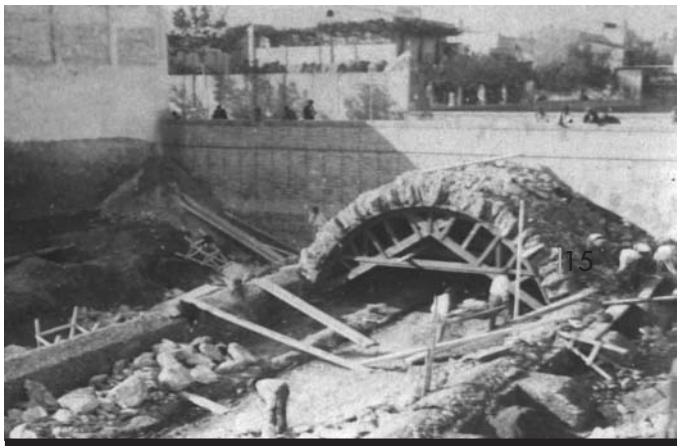
S'ha mencionat abans que l'acte de la col·locació de la primera pedra de l'edifici de la Biblioteca - Museu es va fer el primer dia de l'any de 1882. El que no s'ha esmentat és que la primera pedra es va soterrar en un solar que era, en aquell moment, propietat de Francesc Gumà Ferran. Aquesta titularitat, però, va mantenir-se molt poc temps, perquè l'endemà del dia de Reis, el 7 de gener del mateix any, Gumà feia la venda del terreny a favor de Víctor Balaguer Cirera. El traspàs de propietat feia referència a dos solars independents que anaven destinats,

un a la construcció de l'edifici de la Biblioteca-Museu, i l'altre per edificar-hi la casa particular de Don Víctor. L'escriptura notarial anava acompanyada de un plànol dels solars on es mesurava la superfície del terreny amb un total 3.674,34 metres quadrats. El plànol topogràfic va ser aixecat per Francesc Picañol Cuadrenys, mestre d'obres titulat el 1870 que projectà, entre d'altres, l'edifici que va acollir l'Exposició Regional de 1882.

Paral·lelament a la construcció de l'edifici es va urbanitzar el tram del torrent de la Pastera, entre la rambla Transversal i el carrer Forn del Vidre, just al darrera del solar on s'aixecava l'equipament cultural. La major part de les despeses de la urbanització se'n va fer càrrec Antoni Samà Urgellés. Per raons que no venen el cas explicar Samà va pagar els costos de la urbanització de la cobertura del torrent que corresponien al solar propietat de Víctor Balaguer, a més de les despeses que corresponien a la finca del notari Jaume Marià Ramona Mayner, situada a l'altre banda del carrer. Les obres de construcció de la volta i dels contraforts del tram esmentat varen ser realitzades en el termini de vuit mesos.

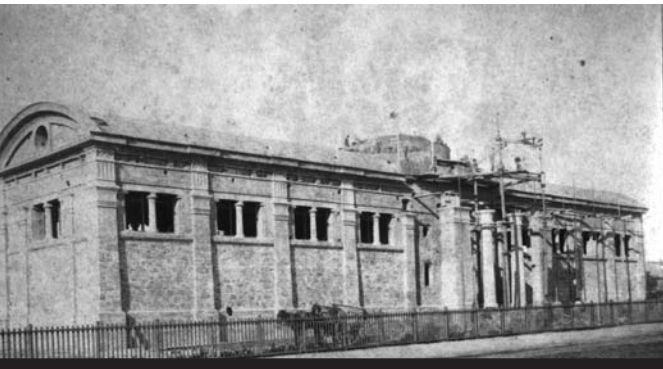
2. L'AUTOR DEL PROJECTE: JERONI GRANELL MUNDET

Qui era Jeroni Granell Mundet i per què se l'hi encarregà el projecte de l'edifici de la Biblioteca - Museu? Per què a ell i no a aquell altre arquitecte desconegut que es movia en els cercles culturals de Madrid, del qual Francesc Gumà Ferran tenia a les mans un avantprojecte? Jeroni Granell Mundet era un mestre d'obres de prestigi que va efectuar la major part de la seva producció a la ciutat de Barcelona. Titulat des del 1854, va néixer a Barcelona l'any 1834 i morí el 1889. En altres referències



biogràfiques, com les del *Diccionario biográfico de artistas de Cataluña* de Josep Francesc Ràfols Fontanals, situen la data de naixement dos anys després i un any més tard la data de la seva mort. Jeroni Granell a més de ser mestre d'obres tenia el títol d'agrimensor, que correspon a l'actual tècnic en topografia, i el títol de director de camins veïnals des de l'any 1855, equivalent al d'enginyer de camins, canals i ports actual. Jeroni Granell Mundet era doncs un tècnic qualificat, excel·lent mestre d'obres amb suficient preparació per a assumir l'encàrrec del projecte de Víctor Balaguer. Segons assegura en Josep F. Ràfols, en el seu *Diccionari*, Jeroni Granell també havia cursat estudis a l'Escola de Belles Arts de Barcelona i va practicar la pintura decorativa.

Jeroni Granell Mundet pertanyia a una nissaga de mestres d'obres: el seu pare, Jeroni Granell Barrera, també era mestre d'obres, i el seu fill, Jeroni-Ferran Granell Manresa, va ser arquitecte, les obres del qual s'han de situar dins del corrent modernista que va regir una important empresa de vitralls coneguda com *Rigalt i Granell*. S'ha d'afegir a la nissaga familiar el seu net Jeroni Granell Bartomeu, constructor de vidrieres, continuador del taller de vitralls esmentat i fill de l'arquitecte Jeroni F. Granell Manresa.



16|

La presència de tants *Granell* dedicats a l'arquitectura, al disseny i a la construcció, comporta una dificultat a l'hora d'establir l'autoria del projectes realitzats atès que la major part d'ells estan signats solament amb el nom i cognom de Jeroni Granell. Recentment, l'agost de 2001, els hereus dels diversos treballs de la nissaga Granell, van cedir els fons documental a l'Arxiu Nacional de Catalunya. La documentació està amuntegada en grans carpetes i avui, havent transcorregut set anys, encara s'ha de fer l'inventari i la catalogació, suposadament per la dificultat d'establir la identificació i l'autoria de cada una de les obres. A més de l'Arxiu Nacional, l'Arxiu Històric del Col·legi d'Arquitectes de Catalunya disposa de documentació referent als arquitectes Granell.

Jeroni Granell Mundet va ser president del Centre de mestres d'obres en el període de 1878 i 1882. Dins la seva obra s'inclouen diferents estils arquitectònics que van del medievalisme, l'eclecticisme i el pre-modernisme. La major part de la seva producció la trobem inserida en el corrent de l'eclecticisme i en l'anomenada arquitectura romàntica o de la renaixença. Aquesta darrera denominació és la que, al meu entendre, defineix millor l'estil arquitectònic d'aquella època.

A Vilanova i la Geltrú a més de l'edifici de la Biblioteca - Museu va projectà l'edifici del col·legi Samà de les Escoles Pies, dins de l'estil arquitectònic anomenat neogòtic. El col·legi va ser inaugurat l'any 1879 però no es va acabar fins l'any 1884, data que es troba inscrita dalt de la torratxa. L'edifici dels escolapis és encara avui una de les construccions més impressionants per

les seves dimensions que disposa la ciutat. La fundació d'aquest equipament educatiu està directament vinculat a Salvador Samà Martí, Marqués de Marianao, que va fer possible la seva construcció a través de les seves aportacions econòmiques, i amb Francesc Gumà Ferran que va donar els terrenys per fer-hi el parc al davant de l'edifici.

A Moja, poble situat prop de Vilafranca a la comarca de l'Alt Penedès, va projectà l'església parroquial de Sant Jaume, l'any 1884, que es va construir al costat de la capella romànica del segle XII que encara es conserva.

Amb anterioritat a aquests projectes, a Alcoi a la província d'Alacant, va projectar l'Hospital d'Oliver que va ser inaugurat el 1877. Jeroni Granell Mundet va ser director de les obres conjuntament amb el mestre de cases alcoià Francesc Carbonell Payà. L'hospital va ser projectat el 1868 seguint l'estil del classicisme acadèmic al qual s'hi varen incorporar elements decoratius de caràcter medieval i renaixentista.

L'any 1868 s'inaugurà a Barcelona l'edifici anomenat *Palau d'Exposicions de Belles Arts*, situat a la cruïlla de la Gran Via de les Corts





Catalanes amb el Passeig de Gràcia. Sis anys més tard, el 1874 el palau va ser enderrocat per construir-hi habitatges. L'interès creixent de la població d'aquella època per la pintura i les belles arts, per una banda, i la necessitat dels artistes d'exposar i promocionar les seves obres al marge de les institucions oficials, per l'altra banda, portaran a constituir una entitat destinada a aixecar un gran espai per muntar-hi exposicions artístiques. El promotor d'aquesta societat va ser, entre d'altres, el pintor Ramon Martí Alsina, mentre que el banquer Ignasi Girona va finançar el cost de les obres. Al mestre d'obres Jeroni Granell Mundet, que formava part de la junta directiva de la societat, se li va encarregar el projecte del palau d'exposicions. L'expectació que va crear en el món artístic català la construcció del esmentat palau va ser el detonant que anys més tard Jeroni Granell aconseguís l'encàrrec de Víctor Balaguer del projecte per a la construcció de l'edifici de la Biblioteca – Museu. Els gravats i la documentació fotogràfica que queden del *Palau d'Exposicions de Belles Arts*, ens il·lustren les semblances, a nivell compositiu, que tenia amb l'edifici de la Biblioteca - Museu que més tard es projectaria. Les finestres bessones, separades per petites columnes, les pilastres adossades modulant les façanes, la composició

simètrica amb la disposició allargada de les plantes, l'accés central a través d'un pòrtic amb frontó sostingut per dues columnes i els noms d'artistes clàssics i contemporanis inscrits en el fris, són alguns dels trets compositius comuns als dos edificis.

L'any 1869, Jeroni Granell va projectar l'asil de les Germanetes dels Pobres del carrer Casp, a la ciutat de Barcelona, seguint el nou corrent estètic del neogòtic. Granell també projectà la casa propietat de Manuela Gandia, vídua de Ferrer, a la Rambla de Catalunya núm. 18, cantonada amb la Gran Via de les Corts Catalanes, seguint models més clàssics. En aquests projectes hi trobem els elements compositius semblants als que va utilitzar en altres edificis projectats anteriorment. Projectà també la capella de l'antic Hospital de Nostra Senyora del Sagrat Cor de Jesús, que encara es conserva com a seu de la Parròquia de Sant Eugeni I, al carrer del Comte de Borrell. Aquesta capella va ser construïda entre els anys 1879 i 1883, dins d'un eclecticisme historicista de caràcter medieval.

L'església de la Puríssima Concepció al carrer Aragó de la ciutat de Barcelona va ser construïda entre els anys 1871 i 1888. El 1869 una decisió governamental va decidir l'enderroc de l'antic monestir de Santa Maria de Jonqueres, aixecat el 1448, per poder urbanitzar l'actual plaça del bisbe Urquinaona. El monestir estava ubicat a l'illa de cases actualment limitada per la Via Laietana, el carrer de Junqueres i la plaça Urquinaona. Com a resultat de les gestions realitzades pel bisbat de Barcelona, la comissió de Monuments i l'acadèmia de Belles Arts, s'aconseguí el trasllat de l'església i el claustre de l'antic monestir a una zona de l'Eixample que en aquella època encara estava per urbanitzar. Tres anys més tard de l'enderroc van quedar reconstruïts l'església i el claustre, que amb diferents reformes i

modificacions, constitueixen l'actual església de la Concepció. Jeroni Granell Mundet va projectar, dins l'església reconstruïda, l'altar major de la Puríssima Concepció.

Granell projectà també l'edifici de la seu actual de la *Direcció General de la Policia* de la Via Laietana l'any 1878. Aquest edifici és dels pocs que va sobreviure a l'enderroc massiu que va significar l'obertura de la Via Laietana l'any 1908, atès que el seu traçat coincidia amb l'alineació de la casa. L'edifici s'atribueix a Jeroni Granell Mundet però és possible que l'obra pertanyi al seu pare Jeroni Granell Barrera.

Jeroni Granell Mundet també projectà la casa propietat d'Emili Vidal i Ribas a la Gran Via de les Corts Catalanes de Barcelona l'any 1875. En la descripció que es fa en del llibre *Arquitectura Moderna de Barcelona* de F. Rogent Pedrosa, consta que també a les façanes hi han finestres geminades separades per columnes, seguint el mateix disseny de les obertures que es troben en l'edifici de la Biblioteca - Museu.



Altres obres de Granell que mereixen ser mencionades pel seu interès arquitectònic són la façana de la casa per al comte de Belloch i diversos panteons funeraris que va projectar per a la família Serra en el cementiri de l'est i per a la família Ferrer al cementiri de l'oest a Barcelona. A la ciutat de Terrassa la remodelació l'edifici del Cercle Egarenc, a partir de la reforma de la casa de Pascual Sala del carrer de Sant Pere, 48-50, a l'any 1887, dissenyat dins del corrent neoclàssic.

3. L'ESTIL ARQUITECTÒNIC DE LA BIBLIOTECA - MUSEU VÍCTOR BALAGUER

L'edifici de la Biblioteca - Museu va ser projectat i edificat seguint les directrius de l'estil anomenat *renaixença*. Citada també com arquitectura romàntica, aquesta corrent arquitectònica es destaca pel seu eclecticisme, és a dir, estil que se serveix de la totalitat dels elements arquitectònics del classicisme però aplicant-los de manera diferent pel que fa referència en la disposició i les proporcions, en un intent, moltes vegades no reeixit, d'escapar de l'ortodòxia dels canons



clàssics. Per aquest motiu, per fugir d'aquests models classicistes, utilitza diversos elements arquitectònics executats artesanalment i els incorpora en els projectes: el ferro forjat, les rajoles ceràmiques, vidriades o no, els vitralls colorits i emplomats, els esgrafiats en els paraments de les façanes amb elements decoratius naturalistes molt estilitzats, etc.. utilitzant un llenguatge històric molt sovint dins l'estètica medievalitzant. Els motius decoratius i compositius de reminiscències medievals, que utilitzen els arquitectes adscrits al moviment arquitectònic de la renaixença, responen a la pervivència romàntica del culte a l'Edat Mitjana com a evocació nostàlgica i sentimental d'una època d'esplendor a Catalunya. En aquestes mateixes premisses es centrava la producció literària de Víctor Balaguer, de la qual no en va defugir ni tant sols per materialitzar l'edifici de la Biblioteca - Museu al transmetre al projectista les voluntats funcionals i la representació estètica.

La utilització d'elements decoratius egipcis a l'edifici de la Biblioteca - Museu no deixa de ser sorprenent i insòlita per l'originalitat de la proposta i a la vegada poc habitual en la producció arquitectònica de Jeroni Granell Mundet. Encara no s'ha investigat prou sobre les raons de l'ús d'aquest llenguatge estètic, però té que veure a l'interès que es tenia, en aquells anys en que va ser projectat l'edifici, per l'antic Egipte, pels nous descobriments arqueològics i la coincidència amb l'obertura del canal de Suez, considerada com una obra d'enginyeria molt important, que suposava un canvi radical a les rutes del comerç internacional. Els gustos de l'època per centrar el mediterrani antic com el centre cultural i estètic del món, ho confirma l'èxit que va tenir l'estrena de l'òpera Aida de Giuseppe Verdi el 24 de desembre de 1871, amb motiu de la inauguració del canal de Suez, ambientada en l'antic Egipte i adscrita dins d'aquesta gust estètic.

La utilització d'elements compositius relacionats amb l'arquitectura egípcia els trobem en l'edifici de la Biblioteca - Museu els trobem en les proporcions del gruix de les columnes en relació a la seva alçada, en la decoració vegetal dels capitells de les columnes, en l'absència d'arcs que han estat substituïts per una estructura arquivada, és a dir, una estructura on les llindes constitueixen l'única solució estructural, etc. Malgrat l'evidència de la utilització d'aquest llenguatge neo - egipci, el projectista es permet sortir dels canons establerts quan utilitza la cúpula central i soluciona les cobertes de les sales amb volta escarsera. Aquesta ambivalència en la utilització de diverses solucions constructives, juntament amb la manca de coherència en la utilització dels elements compositius, és el que fonamentalment distingeix a l'arquitectura eclèctica de la resta de tendències estilístiques.

En relació a l'aplicació dels elements compositius d'estètica neo - egípcia en l'arquitectura cal esmentar especialment la producció de l'arquitecte Josep Vilaseca Casanovas que en els mateixos anys en que Jeroni Granell projectava la Biblioteca - Museu estava dissenyant la casa per Agustí Pujol a Lloret de Mar. Més tard, l'any 1896, el mateix arquitecte aplica elements orientals a les façanes de la casa per a Bruno Quadros, més coneguda com la casa dels paraigües, edificada a les Rambles de la ciutat de Barcelona.

Segons l'opinió d'Alexandre Cirici Pellicer, historiador i crític d'art, la Biblioteca - Museu forma part, conjuntament amb altres quatre obres arquitectòniques, dels edificis que són precursors del moviment arquitectònic modernista que a Catalunya pren categoria de corrent estilística a partir de les dues darreres dècades del segle XIX. Dins de l'anomenat *proto-modernisme* -concepte emprat per la historiadora d'art Mireia Freixa- es podrien esmentar



altres construccions, però Cirici l'exemplifica en un llistat de cinc, tots ells construïts entre 1880 i 1885, i que per ordre cronològic resulten els següents:

L'editorial Montaner i Simón de l'arquitecte Lluís Domènech Montaner, construït a Barcelona el 1880 i seu actual de la Fundació Tapies.

La Biblioteca - Museu Víctor Balaguer del mestre d'obres Jeroni Granell Mundet, edificat a Vilanova i la Geltrú entre els anys 1882 i 1884.

L'acadèmia de Ciències de l'arquitecte Josep Domènech Estapà construït a Barcelona l'any 1883 i seu actual del teatre Poliorama a les Rambles de Barcelona.

Les indústries d'Art de Francesc Vidal de l'arquitecte Josep Vilaseca Casanovas, edificades el 1884 a Barcelona i avui desaparegudes.

La casa Vicens de l'arquitecte Antoni Gaudí Cornet, construïda entre els anys 1883 i 1885 a Barcelona.

En tots els cinc edificis del llistat s'hi troba explicitat un desig de fugir dels canons clàssics amb la utilització d'una nova ornamentació, la més funcional possible, a partir de noves tècniques i disseny. En tots ells hi són presents elements compositius del repertori classicista que fan una interpretació medievalista o d'altres períodes de la història de l'arquitectura, amb l'aparent contradicció -assegura Mireia Freixaque suposa la conservació d'una tradició autòctona i a la vegada la incorporació de models internacionalistes.

En aquest període, i en etapes posteriors, és important tenir en compte la influència que van tenir la publicació de revistes i l'edició de llibres relacionats amb el disseny i l'arquitectura, que els arquitectes i els mestres d'obres esmentats tenien en els seus despatxos o que eren accessibles a través de les consultes efectuades a la biblioteques especialitzades de l'Associació d'Arquitectes i l'Escola Tècnica Superior d'Arquitectura de Barcelona. Per posar un exemple, se sap que la nissaga dels Granell, a més de posseir una biblioteca molt completa que contenia, entre d'altres, els llibres il·lustrats de l'arquitecte francès Eugène-Emmanuel Viollet-le-Duc, estava subscripta a la revista



Revue de l'architecture et les Travaux Publics, editada a París entre els anys 1840 i 1888, que dirigia l'arquitecte Cèsar Daly.

4. ESTUDI COMPARATIU DE L'ARQUITECTURA COETÀNIA DE LA BIBLIOTECA - MUSEU VÍCTOR BALAGUER

Per tot el que s'ha manifestat fins ara en aquest estudi ens podem adonar de la importància arquitectònica i històrica que té l'edifici de la Biblioteca - Museu Víctor Balaguer, no solament en l'àmbit local, sinó també en els àmbits nacional i internacional. La seva construcció, impulsada per Víctor Balaguer, es correspon a una època històrica on les ciutats, un cop havien projectat les directrius pel nous creixements i redactat les ordenances per a les noves construccions, es disposaven a ocupar-les amb edificis destinats a usos residencials, primer, i a equipaments, després. D'aquí que la construcció de teatres, casinos, centres recreatius i altres edificis de caràcter cultural per a la burgesia dominant sigui una constant en la segona meitat del segle XIX en totes les ciutats europees.

Aquest fenomen es va produir a la ciutat de Barcelona, a partir de 1860, després de l'aprovació de l'eixample Cerdà i també a Vilanova i la Geltrú després de l'aprovació del pla de l'eixample promogut, entre d'altres, per Francesc Gumà Ferran el 1876. Amb el poder econòmic en mans de la burgesia industrial s'edificaren la major part dels equipaments que la ciutat encara gaudeix: el teatre Principal (1837), el teatre Apol·lo (1899), l'estació del Ferrocarril (1881), el col·legi Samà de les Escoles Pies (1879), la capella del Cementiri (1874), l'escorxador municipal (1883), l'església de la Immaculada Concepció (1854-1891), etc. Tots aquests edificis varen ser

construïts en el període reduït d'uns 50 anys i, la major part, varen ser destinats a ús públic, el que ha comportat que fossin anomenats els palaus de la nova burgesia.

L'edifici de la Biblioteca - Museu (1882-1884) i el del Museu Martorell (1878-1882), avui museu de Geologia situat al parc de la Ciutadella de Barcelona segons projecte de l'arquitecte Antoni Rovira i Trias, varen ser els primers edificis que es construïen expressament per acollir col·leccions d'art a Catalunya. A l'arquitectura provisional destinada a albergar exposicions temporals que van significar la construcció del Palau d'Exposicions de Belles Arts el 1868, o la que es va edificar en motiu de l'Exposició Regional al 1882 a Vilanova i la Geltrú, li van seguir les construccions sòlides de nova planta per l'exhibició permanent.

Una particularitat que ha passat desapercebuda per la majoria dels historiadors es la utilització d'estructures metàl·liques per sustentar bona part de la coberta de l'edifici de la Biblioteca - Museu. En l'edifici primitiu les voltes de canó rebaixades estan sostingudes per encavallades metàl·liques de perímetre corbat. Posteriorment en les ampliacions successives es varen utilitzar bigues metàl·liques de gelosia. Malgrat l'eclecticisme i l'historicisme de les propostes estètiques, l'arquitectura de la Renaixença anava incorporant les noves tècniques constructives i utilitzant els materials més innovadors.

La majoria dels estudiosos asseguren que tot el que s'esdevé en el segle XIX significa el començament d'una nova etapa de la història que ja no pertany al segle anterior sinó que es correspon a l'era actual i que constitueixen les beceroles de tot el que anirà succeint al llarg del segle XX i fins hi tot el segle actual. Malgrat tot, s'ha comentat que així com l'estrena de la simfonia Heroica de Ludwig van Beethoven, el 1804, l'art de la música no va ser mai més el

que havia estat abans, en referència a l'arquitectura no es produirà aquest canvi. Al començament de segle XIX l'arquitectura no va aprofitar les oportunitats que li oferia la nova era industrial per aplicar-les en la tècnica constructiva. La raó de que es produís aquesta particularitat s'interpreta com que finalment els arquitectes havien aconseguit, després de molt temps, ser els arbitres del gust estètic, reconeguts arreu del món a través de l'estil que va esdevenir internacional: el classicisme. Els nous materials amenaçaven aquest ordre de coses i van preferir tancar-se als nous reptes.

El poder absolut anava minvant i era la nova burgesia naixent que exigia un determinat tipus d'arquitectura. Els arquitectes de l'època del Renaixement i del Barroc varen utilitzar elements de l'arquitectura clàssica com excusa per fer una arquitectura pròpia i original. Durant el segle XVIII es va tornar al classicisme, a través del que s'ha anomenat neoclàssic, reproduint i recreant l'arquitectura grega i romana. Tant els governants de Prússia, com els d'Estats Units i França es sentien hereus de la Grècia democràtica i de la Roma imperial. La ciutat de Washington va ser planificada per un arquitecte francès Pierre Charles l'Enfant (1754-1825), seguint un esquema barroc que emulava la tradició de Versalles, però les edificacions que s'hi construïen estaven sota la influència absoluta de l'estil clàssic i tenien que aparentar de la millor manera possible els monuments grecs i romans.

Però, en aquest període, varen ser els enginyers que van guanyar l'avantatge als arquitectes amb la construcció de ponts per carreteres i traçat de vies pel ferrocarril, utilitzant el ferro com element bàsic. Poc després es va començar a utilitzar en la construcció d'edificis en estacions de ferrocarril, hivernacles, mercats, galeries comercials cobertes i pavellons d'exposicions. En aquest aspecte, a la Geltrú hi ha una construcció que està considerada capdavantera en la utilització del ferro fos en

l'estructura portant. Es tracta de l'edifici de la Peixateria Vella projectat pel mestre d'obres Josep Salvany Juncosa i construïda el 1857. L'ús del ferro fos com element estructural ja ho havien fet, pocs anys abans, l'arquitecte Oriol Mestres Esplugas el 1853, en el Gran Saló dels Camps Elisis a la ciutat de Barcelona i Henri Labrouste a la Biblioteca de Sainte Genevieve a París (1843-1850) i, més tard, el mateix Labrouste, a la Biblioteca Nacional de París (1865-1868), emprant el ferro com a material únic a l'estructura.

Més tard a Europa, el neogòtic va ser l'estil predominant durant la segona meitat del segle XIX, des de que el 1834 a Londres un incendi va destruir l'antic palau medieval de Westminster. Els arquitectes Charles Barry i Augustus Pugin varen ser els encarregats de projectar i dirigir les obres del nou Palau de Westminster, seu actual del Parlament britànic, entre els 1836 i 1868, dins de l'estil neogòtic.

Però la influència decisiva sobre l'arquitectura medievalista va venir de les teories de l'arquitecte francès Viollet-le-Duc amb la publicació dels seus tractats. A Catalunya, i també en bona mesura a la resta de l'estat, l'edifici que més va influir en varies generacions d'arquitectes va ser la construcció de la Universitat literària de Barcelona, la Universitat Central, projectada per l'arquitecte Elies Rogent Amat (1821-1897), que es va construir entre 1863 i 1868 a la Gran Via de les Corts Catalanes. De l'estil neo-romànic de tot el conjunt es passa, en el saló del Paraninfo, a una decoració neo-mudejar. En aquesta sala, acabada el 1870, el pintor i decorador sitgetà Josep Mirabent Gatell va intervenir en la decoració de les parets i sostres.

Amb la voluntat de situar la construcció de la Biblioteca - Museu Víctor Balaguer en relació a l'arquitectura que s'estava construint a Catalunya i a la resta de països del món

occidental es citen a continuació diversos edificis la construcció dels quals es va produir al voltant dels mateixos anys:

El mercat de Sant Antoni a Barcelona (1872-1884) d'Antoni Rovira Trias.

L'edifici del Reichstag a Berlín (1884-1894) de Paul Wallot

El Tower Bridge de Londres (1886-1894) de John Wolfe i Horace Jones

El museu d'Història Natural de Londres (1871-1881) d'Alfred Waterhouse

La biblioteca pública de Boston (1888-1892) de McKim, Mead & White

Le Sacré Coeur a París (1875-1914) de Paul Abadie

El Museu del Prado a Madrid va ser projectat per Juan de Villanueva a 1784 per encàrrec del rei Carles III, cent anys abans que s'inaugurés l'edifici de la Biblioteca - Museu, i ha estat un referent per a molts projectistes de museus d'art, tot i que l'edifici no es construí per aplegar objectes artístics sinó com a museu d'història natural. L'edifici, d'estil neoclàssic, és una construcció simètrica amb dues grans sales laterals i al centre un pòrtic amb columnes, recordant molt l'esquema de distribució de la Biblioteca - Museu Víctor Balaguer.

Un tractat d'arquitectura que va influir molt en els arquitectes europeus en els projectes per a museus va ser el *Précis des leçons d'architecture données a l'école polytechnique* i *Recueil et parallèle des edifices en tout genre, anciens et modernes* de Jean Nicolas Louis Durand publicats entre els anys 1799 i 1805, que a partir d'unes propostes teòriques proposava solucions gràfiques i en els que es recomanava que a les ciutats menys

importants un museu pot destinar-se a reunir tot tipus d'objectes i, fins i tot, per estalviar despeses, combinar el museu amb la biblioteca.

Se sap per la correspondència de Víctor Balaguer que el bibliotecari Joan Oliva Milà amb l'objecte d'estudiar sistemes de catalogació de llibres es va desplaçar al museu Britànic a Londres (1823-1847), que abans de construir-se la sala de lectura de planta circular el 1854 havia estat museu i biblioteca a la vegada, i a les biblioteques Nacionals de París. És cert que en les dates que el bibliotecari Oliva fa aquest viatge, el mes setembre de 1882, l'avantprojecte de Jeroni Granell ja estava traçat, però tot fa pensar que el museu Britànic i les biblioteques nacionals franceses devien haver estat uns dels referents projectuals per a la Biblioteca - Museu des de l'origen.

Altres edificis que podrien haver estat models de referència són la Gliptoteca (1816-1830), i l'Alte Pinakothek de l'arquitecte Leo von Klenze (1826-1836), els dos edificis situats a la ciutat de Munic. S'ha de destacar que la Gliptoteca inclou dins les seves parets les reproduccions en guix de la major part de les escultures de l'època clàssica i, que la Pinacoteca, també conté una biblioteca, a més d'una impremta. Una altre edifici que podia haver estat un referent a seguir per a la Biblioteca-Museu és la Galeria Nacional (1867-1876) a Berlín dels arquitectes August Stüler i Johann Heinrich Strack, museu destinat a exposició de quadres del segle XIX.

5. EVOLUCIÓ HISTÒRICA DE L'EDIFICI

El projecte definitiu de l'edifici actual va ser encarregat un cop es va rebutjar un avantprojecte previ traçat per un arquitecte

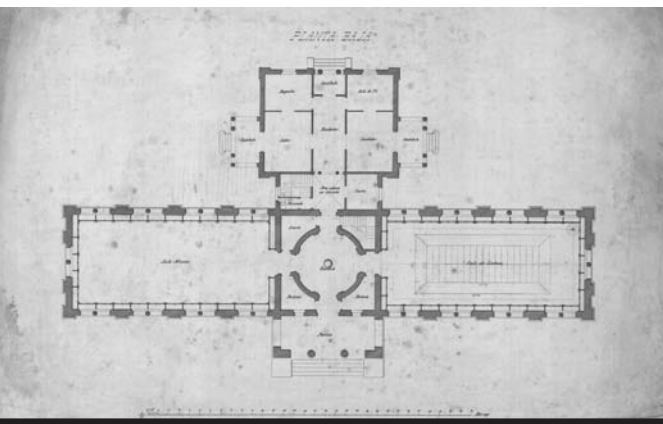
desconegut. Víctor Balaguer i Francesc Gumà decidiren requerir l'opinió tècnica a Jeroni Granell Mundet en referència a l'avantprojecte que tenien a les mans. El croquis previ va ser desestimat per Granell assegurant que seria molt car de construir i que ni era funcional ni disposava de l'ornamentació que requeria un edifici destinat a museu i biblioteca. Francesc Gumà va fer arribar a Balaguer, a més, un nou avantprojecte realitzat, aquesta vegada, per Jeroni Granell descrivint-li les avantatges que suposava la proposta pel que feia referència a les sales destinades a biblioteca i a museu, a les possibilitats de fer-hi qualsevol tipus de vetllades i fins hi tot d'obtenir un habitatge còmode. És a dir que el projecte contemplava a la part del darrera, amb accés independent des del torrent, la residència de Víctor Balaguer. A més, la nova proposta significava un estalvi de 10.000 duros respecte a l'anterior avantprojecte.

La planta de l'edifici original és en forma de T amb el pòrtic i la cúpula situats a la confluència de les dues traces. Al dos costats del pòrtic es distribueixen dues grans ales ocupades per la sala Biblioteca, entrant a l'esquerra i, a l'altre banda la sala de la Pinacoteca i d'objectes museístics. Darrera el pòrtic i la cúpula hi havia la construcció destinada a l'habitatge.

En el pròleg del llibre *Las ruinas de Poblet* de 1885 de Víctor Balaguer, es fa la descripció de l'habitatge projectat al darrera de l'edifici: *A la part posterior del dilatat rectangle s'afegeix una altre construcció del mateix gust, encara que amb menys parament arquitectònic, distribuïda en diverses habitacions, y en la planta superior de la qual hi ha, a més de la gran Sala de Junes envoltada d'un cadiram de roure sever (que porta a la memòria les de la Sala Capitular de les nostres antigues catedrals) altres departaments destinats també al Museo.*

L'any 1883 Jeroni Granell proposa que s'esgrafi el basament de l'edifici, en els panys de paret de les façanes delimitats per les pilastres, amb dibuixos i noms de personatges universals damunt les finestres. En principi es pensava encarregar-los al pintor Ramon Padró Pedret, però finalment l'encàrrec es fa a Josep Mirabent Gatell, de família sitgetana, va néixer a Barcelona el 1831 i morí el 1899. Va ser pintor i decorador i entre les seves obres realitzades destaquen, a més dels dibuixos dels esgrafiats esmentats, l'ornamentació a l'interior del Gran Teatre del Liceu de Barcelona i de la sala del Paranimf de la Universitat Literària de Barcelona. Els esgrafiats de les façanes representen a les diverses disciplines humanístiques: les diferents branques de l'art, la ciència, la tecnologia -amb els darrers descobriments- i la literatura. Darrerament els temes representats en els esgrafiats han estat revisats amb una nova lectura que interpreta les diverses imatges representades com símbols maçònics, vinculant-los a la persona de Víctor Balaguer adscrit, asseguren, a la societat secreta de la franc-maçoneria com un alt representant.

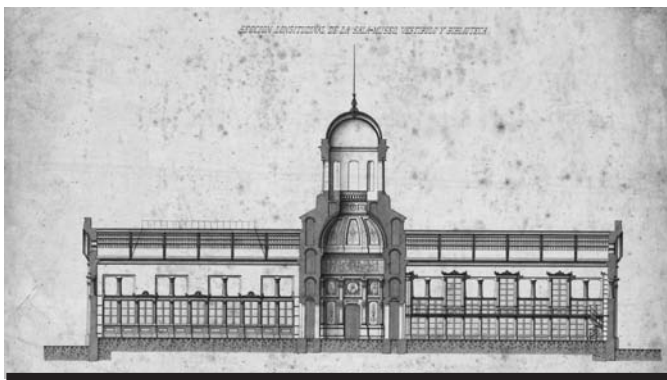
El bibliotecari Joan Oliva Milà, home de confiança de Víctor Balaguer i gestor imprescindible en les tasques inicials de l'entitat cultural, proposa que a l'entrada, sota el frontó, es gravin les paraules *Arte, Ciencias y Letras*,



però en Víctor Balaguer ja havia decidit que la frase llatina *SURGE ET AMBULA* (aixecat i camina) tenia que presidir l'accés de la institució.

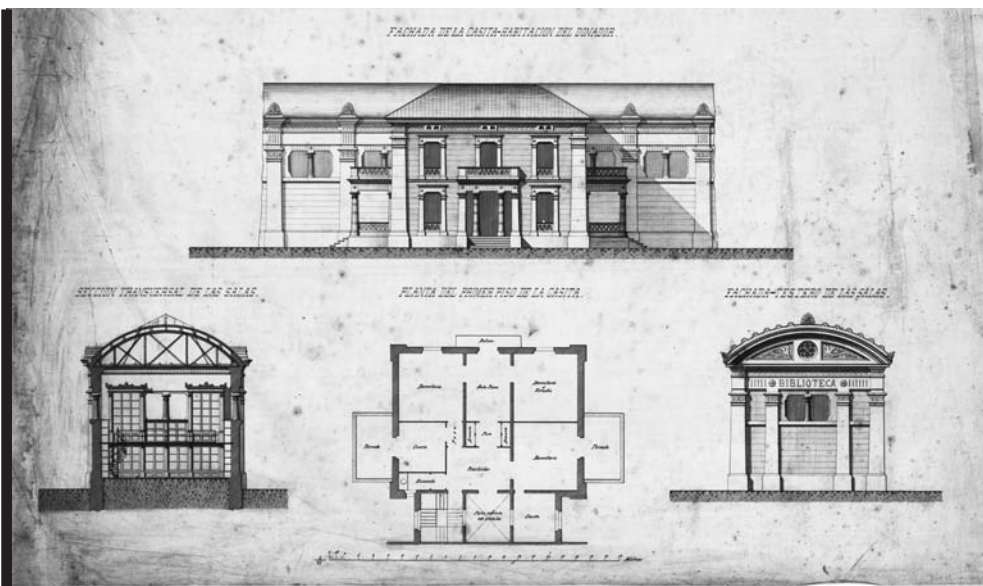
L'edifici de la Biblioteca - Museu està situat al mig d'un interessant jardí encerclat per una ferma tanca de ferro colat que va substituir a una altre de fusta que es va instal·lar mentre va durar la construcció de l'edifici. El disseny del jardí vuitcentista és obra del mestre jardiner Joan Piera. Aquest jardí, anomenat inicialment *Parque Emilia*, va ser desmuntat parcialment anys més tard, el 1890, per la construcció de l'edifici de la casa de Santa Teresa, seguint el projecte de l'arquitecte Bonaventura Pollés Vivó, per a ser residència de Víctor Balaguer durant les estades a la ciutat.

El 1883, a les parets interiors de la rotonda, es varen realitzar els retrats de personatges il·lustres amb la col·laboració de diversos pintors locals, a més de quatre pintures murals situades en els paraments que determinen les quatre portes que donen a les diverses sales, representant la història i la poesia per la banda de la biblioteca i la pintura i l'arquitectura pel costat del museu. Aquests darrers murals els tenia que dur a terme el pintor vilanoví Josep Sugrañes, i no s'acabaren de materialitzar però encara avui s'hi poden veure uns esbossos.



Des de l'inici de la institució de Víctor Balaguer, en unes estances habilitades a la primera planta de l'edifici es varen impartir classes d'art aplicat a la indústria amb la finalitat de formar especialistes que poguessin desenvolupar els coneixements adquirits a les diverses indústries assentades a la ciutat. Aquests cursos estaven impartits pels pintors Tomàs Moragues i Josep Sugrañes. També, des dels començaments es va publicar mensualment el *Butlletí de la Biblioteca - Museu Balaguer* amb l'objecte d'inventariar i difondre el patrimoni que anava adquirint la institució de manera científica. Des de les mateixes pàgines del butlletí es va fer una crida als artistes del moment perquè fessin donació d'obres per emplenar les noves sales d'exposició.

L'any 1884 es va acabar l'edifici i dos anys després ja es planteja ampliar-lo atès la gran quantitat de material artístic i bibliogràfic que va anar arribant a la institució. És amb aquest





objecte que s'aprova l'anomenat *Pla d'eixample i reforma de la Biblioteca - Museu Víctor Balaguer*, redactat per l'arquitecte Bonaventura Pollés Vivó. Aquests arquitectes pren les regnes de les obres de l'edifici, una vegada mort Jeroni Granell Mundet el 1889.

Va ser voluntat expressa de Víctor Balaguer que en els espais d'intercolumnis del pòrtic tenien que ser presidits per dues estàtues que representessin els fills més il·lustres de la ciutat: el poeta vilanoví Manuel de Cabanyes Ballester i l'eclesiàstic geltrunenc Francesc Armanyà Font. El 1887 es va col·locar, al pòrtic de l'edifici, l'escultura de pedra artificial de Francesc Armanyà segons disseny de Manuel Fuxà Leal (1850-1927). Tres anys més tard s'inaugurava l'escultura del poeta Manuel de Cabanyes projectada per Josep Campeny Santamaria (1858-1922) després d'un procés per escollir l'escultor molt llarg i conflictiu. La passió per l'escultura empeny a Balaguer i a Oliva a ampliar les sales que es consideren ja insuficients per encabir-les. És per aquesta raó que l'any 1893 s'inaugurà una nova sala,

anomenada *Maria*, destinada a galeria d'escultura catalana, amb obres de Venanci Vallmitjana, Manuel Fuxà, Damià i Josep Campeny, i d'altres.

L'any 1898 es va construir un nou espai per a exposició d'obres d'art, anomenat *sala Isabel*, aquest cop al costat de la biblioteca, bessona de l'anterior, i un pas de circulació que unia la resta de sales. A l'any 1899 es va inaugurar, exposant la col·lecció d'art egipci, donada per Eduard Toda Güell, amb la mòmia Nesi com a principal motiu d'atenció.

El 1919, ja en el segle XX, es va realitzar la darrera ampliació de la Biblioteca - Museu amb la construcció de la sala *Silvela*, projectada per l'arquitecte Josep M. Miró Guibernau, sota la tutela dels arquitectes Josep Font Gumà i Josep F. Ràfols Fontanals. Les obres d'ampliació comportaren el trasllat, a la nova sala, de l'antic cadiram de la junta de patrons. El sostre va ser ornamentat pel pintor i decorador Francesc Garcia Escarré.

S'ha de destacar que moltes de les ampliacions que ha sofert l'edifici no ha estat modèliques ni han tingut el degut respecte a l'edifici primitiu. Les noves ampliacions que s'han anat construint al llarg de la història no s'han enllaçat amb prou encert, ni la nova volumetria projectada s'ha inserit de la manera més convenient amb l'antic edifici, comportant que les noves construccions malmetessin els esgrafiats existents de les façanes i afectessin a elements decoratius del coronament. La darrera ampliació va deixar les façanes incompletes i un espai buit a la part sud, on no es va intervenir, apte per una futura ampliació que recuperi la simetria perduda de l'edifici original.

En els transkurs dels darrers anys s'han anat executant obres de reparació, manteniment i millora que en més o menys encert han procurat que l'edifici es conservés en bon estat

per poder desenvolupar les tasques per les quals es va construir. L'any 1951 es reformà la sala pinacoteca seguint el criteri de l'arquitecte Alexandre Ferrant Vázquez i el 1979 varen ser reparades les cobertes pel *Ministerio de Cultura* segons direcció de l'arquitecte Jordi Ambrós Monsonís. El 1981, l'any del robatori, es realitzaren diverses obres de condicionament i reforma que varen ser escomeses per tècnics municipals. El 1983 s'executaren obres de reforma a la sala de la Biblioteca segons projecte de l'arquitecte Yago Bonet Correa.

La manca d'espai per la ubicació dels serveis complementaris que requereixen uns equipaments complexos com són la biblioteca i el museu, han trobat en altres ubicacions el lloc adequat. Les sales de lectura i recerca, els dipòsits

de llibres i objectes artístics, els despatxos de direcció i d'administració, els magatzems, les sales de restauració, les aules pedagògiques, la botiga per a la venda d'objectes de divulgació i promoció, etc., han tingut que traslladar-se fora de l'edifici per manca d'espai. Malgrat tot, aquests nous espais, a l'actualitat, estan resultat insuficients i requereixen més superfície per tal d'optimitzar al màxim els serveis que s'ofereixen. Paradoxalment, resten espais com la casa de Santa Teresa, antiga residència de Víctor Balaguer que després d'haver estat utilitzada per a diverses destinacions, avui, es troba sense un ús definit.

L'any 1996 es va inaugurar la darrera remodelació arquitectònica de l'edifici, seguint un projecte dels arquitectes vilanovins Miquel Orriols Mas i Òscar Valverde Moliné, que va permetre la utilització d'espais reservats anteriorment a residència del bibliotecari i d'emmagatzematge per a augmentar la superfície d'exposició. Els dipòsits, magatzems, despatxos d'administració i direcció es van traslladar a la casa de Marqués de Castrofuerte, a l'altre banda del carrer de Narcís Monturiol.

L'any 2007 l'Organisme Autònom Local de Patrimoni Víctor Balaguer encarregà a l'arquitecte Òscar Valverde, de l'estudi d'arquitectura Taller 3, el projecte de rehabilitació i consolidació de les façanes de l'edifici. Malgrat la necessitat urgent de la intervenció per evitar la pèrdua dels esgrafiats de les façanes que es troben en molt mal estat, en els dates que es redacta aquesta col·laboració, encara no han estat adjudicades les obres.

6. PROTECCIÓ DE L'EDIFICI

L'edifici de la Biblioteca – Museu Víctor Balaguer està inclòs en el catàleg d'edificis d'interès arquitectònic del Pla Especial de



Vilanova i la Geltrú com a obra d'arquitectura A-83 i per tant, segons la Llei del patrimoni cultural de Catalunya, està qualificat com a Bé Cultural d'Interès Local (BCIL). Amb anterioritat, des de l'any 1962, l'edifici havia estat considerat Monument històric-artístic, però al redactar el nou inventari del patrimoni català, en el traspàs de competències a la Generalitat de Catalunya, en un rampell de centralisme barceloní, es va devaluar el rang que tenia i no se li va assignar la categoria de Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN) que li hagués correspost. Sempre m'he manifestat en contra d'aquesta determinació i de com la devolució a la categoria de Bé Cultural d'Interès Nacional és una qüestió a reivindicar per fer justícia a la importància històrica i tipològica que posseeix l'edifici.

Montserrat Comas en el llibre citat *La Biblioteca Museu Balaguer, un projecte nacional català* exposa de forma contundent l'abast cultural que havia de significar el projecte cultural de Víctor Balaguer, que anava més enllà de l'àmbit estrictament local per estendre's per tot Catalunya. L'edifici, ja s'ha citat anteriorment, és pioner al nostre país com a contenidor d'objectes d'art, però també com a biblioteca de caràcter públic, considerada així des dels seus inicis, i que ultrapassa en molt els objectius fixats per les biblioteques populars i pels ateneus del país en el període 1793-1914, abans que la Mancomunitat de Catalunya instaurés la xarxa de biblioteques populars. Per altre banda l'edifici ocupa un lloc privilegiat a la història de l'arquitectura en el nostre país i

constitueix un exemplar únic dins de l'estil pre-modernista en el que es classifica. Per altre banda l'edifici actual suposa l'embocall idoni per a contenir tota la cultura artística i científica més representativa del segle XIX que per ella mateixa mereix ser considerada patrimoni d'interès nacional.

Mentrestant no arriba el reconeixement de la categoria de l'edifici com a monument d'interès nacional caldrà exigir a l'administració municipal el compliment del *Pla Especial i Catàleg del patrimoni històric-artístic* vigent que preveu la reserva en el Pressupost ordinari de l'Ajuntament d'unes partides destinades a obres per a la conservació de bens catalogats de propietat municipal i que estan repartides per diverses regidories. Aquesta és una de les mesures que el Pla Especial i Catàleg preveu perquè siguin destinats cada any recursos pel manteniment dels edificis patrimonials, que no s'ha dut a terme des que va ser aprovat el Pla Especial i com a conseqüència ha suposat l'envelliment inevitable del patrimoni arquitectònic públic.

La dignificació de l'edifici de la Biblioteca – Museu Víctor Balaguer, en motiu de la celebració del 125é aniversari de la seva inauguració, és una tasca que ha d'entomar seriosament el Patronat de l'Organisme Autònom Local del Patrimoni, i que per a la qual cosa ha de trobar l'ajut incondicional de l'Associació d'Amics de la Biblioteca - Museu Víctor Balaguer.